

### Анотація

*Poletylo E. S.* Информационные права и свободы человека и их судебная защита в конституционных нормах Испании. — Статья.

В статье рассматривается отображение информационных прав и свобод человека, их судебная защита и особенности судопроизводства в Конституции Испании.

*Ключевые слова* : информационные права и свободы человека, судебная защита, Конституция Испании.

### Summary

*Poletylo K.* Information rights and liberties of a man, their judicial defence in the constitutional regulations of Spain. — Article.

The article deals with the representation of information rights and liberties of a man, their judicial defence, the Constitution of the Spain.

*Keywords*: information rights and liberties, judicial defence, the Constitution of the Spain.

УДК 340.12

*Г. І. Пастушок*

## ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОМУНІТАРНОГО ПРАВА У ЄДНАННІ ПРАВОВОГО ПРОСТОРУ

Відомий український філософ права А. А. Козловський, формуючи гносеологічні принципи права, зазначає: «Право є гносеологічне балансування між належним і суцим. Тільки у такій двоїтій формі воно може бути істинним правом, проте не таким, що «знає» істину, а таким, що шукає її, що наближається до неї, не віддаляючись при цьому від реальності» [1, 34]. Право пізнавально невичерпне, оскільки пізнання є самою сутністю права, найглибшою його характеристикою. Це думка підтверджується усвідомленням того, що розширення правового простору, яке відбуваються під впливом інтеграції, постійно трансформуються у процесі пізнання. Нині правова реальність передбачає різноманіття можливостей вдосконалення права, еволюції правових систем, а процес правової інтеграції — єднання цього різноманіття у правовому просторі, зокрема нашого контексту.

Дехто із теоретиків міжнародного права вважає інституційним аспектом характеристику соціально-правової природи «європейського правового простору», що вважається детермінантом інших правових систем, визначаючи принципи та особливості правової інтеграції [2, 5]. До них насамперед належать — французький учений Е. Крабі, який на монографічному рівні першим серед західних науковців обґрунтував концепцію європейського правового простору. Певні спроби долучитися до дослідження цієї проблематики зробили науковці із пострадянських держав. Так, В. Пустогаров та С. Беляєв поєднували становлення європейського правового простору з утвердженням країн Східної Європи і колишнього СРСР як правових держав, що начебто поступово демократизуються за аналогією з рештою європейських держав, а підставою для цього

послужили принципи, висунуті на Нараді з безпеки і співробітництва в Європі. Трохи пізніше А. Саїдов обґрунтовував концепцію європейського правового простору та її наукову цінність для науки порівняльного правознавства та міжнародного права. Певний внесок у змістовне наповнення поняття «європейський правовий простір» зробили українські науковці: М. Гнатовський (він уперше ввів у вітчизняний науковий обіг це концептуальне поняття, обґрунтувавши його), а також В. Мармазов, І. Піляєв, Л. Луць. Хоча ці доробки є чималими, однак відсутні праці присвячені філософсько-правовому вивченню процесів єднання європейського правового простору.

Метою нашої статті є дослідження пізнавальних аспектів комунітарного права у єдиному європейському правовому просторі.

Демократичні ініціативи європейських громадських рухів та провідних політичних діячів у середині 40-х років ХХ ст. сприяли впровадженню у свідомість людей думки про формування на добровільних засадах єдиної Європи. Як теоретична, так і практична конструкція об'єднаної Європи складалася поступово, відповідно до усвідомлення громадським суспільством і урядами європейських держав об'єктивної потреби у зміні бачення змісту і призначення як національної держави, так і створення інтеграційних інститутів [3, 12]. Однак свої реальні рамки і матеріальне втілення ідея об'єднати Європу отримала лише в середині ХХ століття. Якщо попередні спроби правителів-диктаторів об'єднати Європу приносили масові жертви, війни, руйнування, то сучасна інтеграція континенту стала прикладом мирного об'єднання європейських держав і народів на базі гуманітарних цінностей і загальноцивілізованих правових стандартів.

Досліджуючи історію євроінтеграції, К. О. Доценко зазначає, що сьогодні існує два бачення Європи: перше — «романтичне», при якому наш континент розглядається як духовна єдність, цілісна цивілізація, об'єднана багатостолітніми культурно-історичними зв'язками; друге — політичне, при якому інтегровані й окремі країни вирішують низку соціальних та структурних проблем [4, 94]. Очевидно, у цьому контексті слід розглядати ще й третє бачення — правове, при якому європейський ареал постає як єдиний правовий простір.

У концепції єдиного європейського простору, що базується на ідеї «Європа правових держав — стабільність у регіоні», виділено один із найважливіших чинників стабільності — правовий. Щоправда, реалізація цієї ідеї розрахована на довгострокову перспективу, оскільки між національними правовими системами країн євроінтеграції існують значні відмінності, що обумовлені їхніми соціально-економічними устроями, правовими, політичними, духовними традиціями. Це, безумовно, значно ускладнює їх взаємодію у межах єдиного європейського простору. Якщо першим етапом реалізації згаданої концепції було досягнення розуміння і сприйняття єдиних правових стандартів, котрі повинні знаходити відображення у правових систем, то поступова реалізація наступних етапів повинна завершитися створенням єдиного правового простору Європи [5, 109].

Концепція єдиного європейського правового простору — результат тривалого історичного осмислення ідей забезпечення єдності держав Європейського

континенту правовими засобами. Її історичним прототипом, на думку науковців, можна вважати середньовічне *jus commune*, тобто вироблену постгосподарями на основі римського права систему норм, спільних для держав континентальної Європи [6, 5]. Безперечно, формування єдиного правового простору об'єднаної Європи — складний і тривалий процес, оскільки перед його ініціаторами і учасниками стоїть надто складне завдання — забезпечити формування нового правопорядку, який би не тільки базувався на органічному поєднанні надбань двох самостійних правових сімей (англосаксонської і континентальної), а й забезпечив їх конвергенцію [7, 38]. У цьому сенсі формування європейського правового простору розуміють як творення певного правового середовища, в якому виникають колізії у застосуванні норм внутрішньодержавного і міжнародного права, відбувається становлення комунітарного права. Із прийняттям кожної нової країни до Спільноти виникає потреба пошуку принципів єдиного праворозуміння, обґрунтування підстав застосування норм комунітарного права.

Концепцією єдиного європейського правового простору передбачено, що сучасні євроінтегровані держави як правові інститути забезпечують функціонування державного апарату на принципах верховенства права, законності, дотримуються взаємовідповідальності держави та громадянина, гарантують захист основних прав і свобод людини та громадянина тощо [5, 109].

Поглиблення глобалізаційних процесів, чому сприяє поширене застосування досконалих інформаційно-комунікативних технологій, слабо контрольовані міграційні потоки, посилення ісламського фактора у міжнародній політиці — це ті основні виклики, які супроводжували світову спільноту протягом першого десятиліття XXI ст. Їх кон'юнкційність зумовлює необхідність відповідної адаптації «просторово-часових уявлень» про світ на всіх рівнях буття і свідомості — від повсякденного життя людини до світоглядного й філософського осмислення, розуміння того, що кожне рішення опосередковане не тільки часом, а й місцем його прийняття та реалізації, що фіксується у певному багатомірному й складно структурованому просторі [8, 224]. Кожен простір має свої кордони, рубежі. Це стосується і правового простору, що також має свої межі, під якими розуміється певна зовнішня форма, оболонка, вираз правової істини.

Середина XX ст. стала для Європи етапом втілення ідеї європейської єдності у суспільну практику. Цей етап можна назвати періодом формування нової інфраструктури Європейського континенту під впливом сучасних глобалізаційних процесів. Глобалізація і, зокрема, регіоналізація пов'язані зі структуруванням європейського правового простору, зі зростанням взаємодії держав та поглибленням їх правової взаємозалежності. Регіоналізація стала прагненням суб'єктів міжнародного права до задоволення своїх потреб та інтересів через утворювану регіональну спільноту. Цей процес проявляється як у вигляді співпраці між державами через інтеграційні союзи та зв'язки між близько розташованими державами, так і у вигляді співробітництва держав, пов'язаних спільністю інтересів у межах однієї окресленої території [5, 106]. Існує позиція, згідно з якою, Європейські співтовариства не визнаються міжнародними регіональними організаціями, а сприймаються як дещо особливе, нове,

як структура, яка не має аналога ні в теорії, ні в практиці. Правова природа Співтовариств виводиться як співіснування в єдиному правовому просторі компонентів і міжнародного, і внутрішньодержавного, зокрема, конституційного права. В. Н. Топорнін підкреслює, що звичні поняття юридичної науки напевно не достатні для правильної відповіді на питання про природу Співтовариств, адже це унікальне явище нашого часу [9, 62]. Мета європейської правової інтеграції полягає в об'єднанні національних правових систем Європи в єдиний геополітичний простір. Однак європейська інтеграція породила надто широкий дискурс у наукових колах. На одній з міжнародних конференцій директор інституту дослідження безпеки в ЄС Н. Гнесотто зазначив, що, незважаючи на досягнуту в межах ЄС глибину інтеграційного процесу, залишається відкритим принципове питання: має Європа бути певним «простором» чи державою? [10, 5]. Очевидно, поки що дати якусь конкретну відповідь на це питання надто складно, бо перспективи завершення тривалих і дуже не простих інтеграційних процесів навіть не можуть передбачити найавторитетніші експерти. На цьому етапі (до речі, коли на членство у ЄС претендує ще низка країн, у їх числі — й Україна) можна обмежитися визнанням доцільності використання терміна «простір», що цілком відповідає сучасним реаліям.

Між іншим теоретичні напрацювання та практичний інтерес до проблем інтеграції правового простору виникли у 50–60-х рр. Справжнього розвитку ці процеси набули вже у 90-ті рр., що було пов'язано, насамперед, з інтеграцією процесів територіального поділу праці та посилення міжнародного співробітництва [5, 106]. Слід зазначити, що інтеграція держав у більш тісний союз — результат багатовікового розвитку правових форм у всіх їх різновидах (від процесів свідомості, приватних і конкретних дій окремих громадян, договорів держав до створення міжнародних колізій, які хоч і розпадаються, але на якийсь час є дієвими). З погляду кантівського проекту вічного миру, спорідненість виникає між логікою підкорення закону кожного громадянина держави і логікою підкорення праву у відносинах між державами, а потім і всередині об'єданого союзу держав. Союз держав виникає не раніше, ніж формуються правові держави [11, 20]. Аби об'єднання держав успішно існувало, воно повинно спиратися на право, яке є результатом правової традиції та культури держав-членів.

З'ясувалося, що для прискорення процесів європейської інтеграції особливе значення має питання про єдиний правовий простір. Для формування його потрібен був пошук особливих підходів, що істотно відрізнялися від тих, що характерні для федеративних держав. Тут значний інтерес з огляду на оптимальність проведення єдиної правової політики становить поєднання і встановлення єдиних приписів і збереження державно-правових особливостей [12, 109]. Формування європейського правового простору почало здійснюватися і триває на засадах визнання приписів і норм міжнародного права, а також розвитку національних правових систем з метою створення необхідних передумов для загальноєвропейської правової спільноти. Це вимагає від національних правових систем досягнення певного правового мінімуму, який міг би за-

безпечити їх співробітництво та взаємодію у загальноєвропейських межах [5, 110].

Посилення інтеграційних тенденцій і процесів у межах європейського правового простору призвело до подальшого зміцнення і розширення ЄС як потужного міжнародного утворення зі своєю правовою системою. Це стало важливою передумовою посилення інтеграційних процесів і в інших регіонах світу, що позначилася на зміні конфігурації правових систем сучасності [13, 9–10].

Безперечно, ідея розвитку Європи як єдиного правового простору розрахована на довгострокову історичну перспективу, а подальше розгортання цього загальноєвропейського процесу передбачає розробку й кодифікацію загальноєвропейських правових норм, розширення інфраструктури міждержавних регіональних договорів, угод, конвенцій, що мають регулювати відносини між державами-учасниками цього процесу в різних сферах політичного, економічного та гуманітарного життя [14, 19]. Однак, якщо у 50–60-ті рр., коли об'єднувалися в Співтовариство приблизно однакові за рівнем свого економічного й іншого розвитку західноєвропейські країни, то філософія інтеграції базувалася на принципах синхронного просування рівних учасників усіх держав в інтеграційному процесі. У цьому сенсі нерівноправний розвиток інтеграційних процесів у той час практично виключався. Протягом останніх років у зв'язку зі зміною ситуації в Євросоюзі істотно змінилася і філософія інтеграційного процесу: нерівномірна участь деяких держав у європейському об'єднувальному процесі стала вже не винятком, а певним правилом [15, 16]. Тому у комунітарному праві передбачено один з природних принципів, що наділяє усіх держав-членів рівними правами, незалежно від їх економічного та політичного становища.

Правова євроінтеграція на сучасному етапі передусім проявляється у процесах гармонізації комунітарного права в Європі у національних правових системах, взаємовпливі останніх та європейського права, створенні «європейського правового простору», «європейської правової системи», «правопорядку ЄС». Загалом робиться спроба сформувати європейське право як один спільний «знаменник» різних правових систем держав-членів та кандидатів у члени ЄС [16, 66].

Слід відзначити, що нині у рамках Європейського Союзу інтеграція практично досягла досить високого рівня у всіх сферах життя країн — членів співтовариства, у межах інших регіонів, зокрема у Співдружності Незалежних Держав, вона перебуває на низькому рівні. Як відомо, чергування процесів дезінтеграції та інтеграції вважається однією із закономірностей етнополітичного розвитку. Пострадянський простір не є винятком: інтеграційно-дезінтеграційні процеси, які відбуваються на його теренах, відповідають загальним закономірностям, що зауважені в етнополітичній науці. Науковці вважають найбільш успішним прикладом етнополітичної інтеграції в досліджуваному регіоні створення та існування впродовж 70 років СРСР, який об'єднав величезну кількість націй та етносів в одній державі [17, 601]. Головна відмінність радянської інтеграції від європейської полягає в недемократичній етнонаціональній політиці,

наси́льницькому об'єднанні та утриманні так званих союзних і автономних республік.

Україна як одна з пострадянських держав, ставши незалежною, суверенною державою, проголосила курс на «євроінтеграцію». Географічно європейська інтеграційна система, за визнанням учених, не може вважатися завершеною без України, яка є найбільшою територіально й однією з найбільших за населенням європейською країною. «Європейська інтеграція відповідає життєво важливим інтересам Українського народу, — пишуть наші науковці, — вона є визначальним чинником як міжнародної діяльності України, так і її внутрішньої політики, передбачає тривалу перспективу, зміцнює безпеку та позитивно впливає на відносини України з усіма державами світу, насамперед — сусідніми» [16, 68]. Складна політична ситуація в Україні не сприяє входженню у процеси європейської правової інтеграції та приєднанню до єдиного правового простору.

Як вважає В. Братасюк, для того, щоб реформування правової системи України мало глибокий характер, воно повинно ґрунтуватися на зміні інтелектуальної правової традиції на сучасну модерну. Необхідно подбати про доповнення її елементами постмодерного юридичного мислення, а саме: принципами плюралізму, гуманізму, верховенства права, ціннісним підходом. Саме це, серед іншого, зумовить формування нового праворозуміння, якісно нової правової доктрини. За таких умов можливе подолання перешкод на шляху зближення правової системи України з міжнародно-правовими системами та ЄС, а відтак побудова справді демократичної правової державності [18, 11].

Європейська правова інтеграція виробила власну модель становлення, розвитку й поглиблення правових систем. Незважаючи на численні проблеми і перешкоди на шляху формування об'єднаної Європи, інтеграційний процес, як засвідчує наука і практика, дедалі більше поглиблюється і розширюється, охоплюючи щоразу нові сфери життєдіяльності людей і залучаючи в Європейський Союз нових членів. Сьогодні європейська правова інтеграція значною мірою розвивається не тільки завдяки зусиллям та ініціативам, що виходять від суверенітету держав та їхніх керівників, а й завдяки власним наднаціональним механізмам [12, 109–110].

**Висновки.** Кінцевою метою пізнання єдиного європейського простору і розвитку у ньому комунітарного права є забезпечення свободи кожному та умов для осучаснення правових систем. Отже, сучасні реалії характеризуються динамікою багатоманіття можливостей, при цьому правовий простір відповідно представляє єдність такого різноманіття. Як філософські категорії «єдність і багатоманіття» визнаються вдосконаленням, еволюцією, гармонією права. Багатоманіття — це завжди нескінченна множина речей або явищ, що відмінні одне від одного і перебуває у безпосередньому або опосередкованому зв'язку. У нашому випадку багатоманіттям є держави — члени Спільноти, які мають свою роками сформовану правову систему, правосвідомість, правову культуру. Єднанню цих держав-членів у європейському правовому просторі слугує комунітарне право, при якому відбувається взаємопроникнення та взаємодоповнення.

## Література

1. Козловський А. А. Гносеологічні принципи права // Проблеми філософії права. 2005. Т. III, № 1-2. — С. 32-44.
2. Лаба О. В. Право Європейського Союзу та право України. Теоретико-правові проблеми співвідношення та гармонізації (1991–2004 рр.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Лаба ; Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2005. — 21 с.
3. Тюріна О. В. Основи права Європейського Союзу : навч. посіб. / О. В. Тюріна. — К. : ФОН О. С. Ліпкап, 2012. — 100 с.
4. Доценко К. О. Історія Європейської інтеграції: Європа «концентричних кіл» Е. Балладюра // Історичний архів. Наукові статті : зб. наук. пр. / ред. П. С. Сохань. — Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. — С. 94–96.
5. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правових систем України (теоретичні аспекти) / Л. А. Луць. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2003. — 304 с.
6. Гнатівський М. М. Становлення та тенденції розвитку європейського правового простору : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / М. М. Гнатівський ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2002. — 22 с.
7. Яковюк І. В. Правова система ЄС: загальнотеоретичний характер // Формування європейського правового простору: історія і сучасність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 трав. 2011 р.) / І. В. Яковюк. — Х. : НДІ держ. будівництва та місцевого самоврядування, 2011. — С. 36–39.
8. Колесников А. С. Философская компаративистика. Восток-Запад : учеб. пособие / А. С. Колесников. — СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2006. — 390 с.
9. Топорнин В. Н. Европейские сообщества: право и институты / В. Н. Топорнин. — М. : ИГиП РАН, 1992. — 184 с.
10. Gnesotto N. Preface to the Chaillot Papers / N. Gnesotto. — Paris : the EU institute for Security Studies. 2002. № 5. P. 5–6.
11. Макенцов С. І. Кантівський проєкт правового суспільства і пошук демократії // Проблеми філософії права. — 2006–2007. — Т. IV–V. — С. 17–23.
12. Міжнародна інтеграція : навч. посіб. / І. А. Аргюмов, В. Д. Бакуменко, О. М. Вашук [та ін.]. — Ужгород : Ліра, 2009. — 472 с.
13. Бехруз Х. Сравнительное правоведение : учеб. для вузов / Х. Бехруз. — О. : Феникс ; М. : ТрансЛит, 2011. — 504 с.
14. Мельник З. Витоки «європейської ідеї» як основи формування європейського права та інтеграції національних правових систем // Юридична Україна. — 2006. — № 5. — С. 16–19.
15. Марченко М. Н. Эволюция идей европейской интеграции и их реализация (вторая половина XX — начало XXI в.) // Вестник Московского университета. Сер. II. Право. 2008. № 5. С. 3–16.
16. Європейська інтеграція України: політико-правові проблеми : монографія / за ред. В. П. Горбатенка. — К. : Юрид. думка, 2005. — 332 с.
17. Вітман К. М. Інтеграційні процеси на пострадянському просторі як продовження дезінтеграції СРСР // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. 2010. Вип. 48. С. 601–606.
18. Братасюк В. М. Правова реальність як форма прояву інтелектуальної традиції епохи (на матеріалах романо-германської правової сім'ї) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / В. М. Братасюк ; Нац. акад. внутр. справ. — К., 2005. — 20 с.

## Анотація

*Пастушок Г. І.* Гносеологічний потенціал комунітарного права у єднанні правового простору. Стаття.

Аналізуються процеси євроінтеграції, які впливають на єднання багатоманітних правових систем з точки зору філософії права та зростання у цьому ролі комунітарного права.

*Ключові слова:* пізнання, європейський правовий простір, комунітарне право, інтеграція.

### Аннотация

*Пастушок А. И.* Гносеологический потенциал коммунитарного права в единении правового пространства. — Статья.

Анализируются процессы евроинтеграции, влияющие на объединение многообразных правовых систем с точки зрения философии права и роста в нем в роли коммунитарного права.

*Ключевые слова:* познание, европейское правовое пространство, коммунитарное право, интеграция.

### Summary

*Pastushok A. I.* Gnosiological potential of komunitarnogo of right is in unity of legal space. — Article.

Analyzes of European integration processes that affect the unity of multi-approach of legal systems in terms of legal philosophy and growth rates as a Community's rights.

*Keywords:* knowledge, the European legal space, communitarian law, integration.

УДК 340:007

*И. В. Антошина*

### МЕХАНИЗМ РЕАЛИЗАЦИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ ФУНКЦИИ ПРАВА

Рассматривая значимость информационных процессов в обществе, связанных с правом, необходимо учитывать не только правотворческие и правоприменительные процессы, но также и менталитет украинского народа, его психологию, вариативное поведение в зависимости от ситуации. Украина, как государство постсоветского пространства, стремится к демократии и европейским стандартам, согласно которым человек осведомлен о происходящих правовых процессах, а правовая информация занимает ключевые позиции в обществе, выступая при этом гарантией прав человека.

Реализация прав граждан на получение информации, обеспечение свободного доступа к ней, открытость органов власти являются важнейшими условиями для продвижения к правовому государству. Необходимо сделать акцент на особой значимости этого права, которое является элементом всей системы основных прав и свобод. Только при условии его соблюдения можно говорить о реализации личных, политических, социальных, экономических, экологических и культурных прав человека.

С. С. Алексеев наряду с естественными правами человека рассматривает право на информацию как неотъемлемое от конкретной отдельно взятой личности [1, 643].

Эта всевозрастающая роль информации в жизни человека, общества, государства была отображена в механизме права еще в середине XX столетия, когда были созданы правовые механизмы, обеспечивающие гарантии прав и свобод человека и гражданина, в которых значительную роль играют информационные права и свободы. Информационная среда общества ближе к завершению